

С. В. Пілюк

*к. ю. н., доцент кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ЇЇ СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ СУМІЖНИМИ ПОНЯТТЯМИ

Конституційний юрисдикційний процес – це поліструктурне і багатоаспектне правове явище. Він перебуває у діалектичному зв'язку з категоріями, які, з одного боку, мають суттєвий вплив на формування та навантаження його правового змісту, а, з другого – є похідними від нього. До першої групи категорій слід віднести поняття «конституційна юстиція», «конституційна юрисдикція», «конституційне правосуддя», «конституційне судочинство», «кон-

ституційний контроль», «конституційне провадження». До другої групи належать «конституційний процес», «конституційне процесуальне право», «конституційне судове право», «конституційний судовий процес». Зазначені категорії мають моністичну галузеву належність. Водночас, як слушно зауважує Х. В. Приходько, «слід урахувувати й інші процесуальні галузі, з якими кореспондує та перебуває в логічному взаємозв'язку конституційний юрисдикційний процес, зокрема адміністративну, цивільну, кримінально-процесуальну галузі та їх понятійно-категоріальний апарат» [1, с. 15].

Термін «конституційна юрисдикція» вживається поряд із термінами «конституційний контроль», «конституційний нагляд», «конституційне судочинство», «конституційна охорона» тощо.

Як відзначає О. М. Мироненко, це свідчить про те, що в державах, які виникли на пострадянському просторі, теоретичне осмислення процесу реалізації дійсного, а не декларативного принципу верховенства Конституції, її прямої дії, правової охорони швидко подолало, в тому числі завдяки зарубіжному досвіду, етап раціоналістичної інтерпретації й вступило в період логіко-понятійного аналізу, тобто в період, коли нові наукові категорії тільки приживаються, конкурують між собою, часто суперечать одна одній [2, с. 46].

У спеціальній юридичній літературі терміну «юрисдикція» надається декілька значень. Юрисдикція найчастіше ототожнюється з судочинством, правосуддям [3, с. 75], з повноваженнями вирішувати спори, розглядати справи і застосовувати санкції, із здійсненням конкретної державної діяльності, з територією, на яку поширюється підвідомчість певного органу влади. Даним терміном також позначають систему відповідних юрисдикційних органів.

Ю. А. Юдін визначає конституційне правосуддя як «діяльність судових органів, що полягає у розгляді справ, предметом яких є конституційно-правові питання, пов'язані із забезпеченням дотримання конституції державними органами, насамперед парламентом, і в прийнятті з цих питань рішень, які спричиняють правові наслідки» [4, с. 160].

Як зазначав А. П. Шергін, вирішення правових конфліктів традиційно пов'язується із судовою діяльністю, з правосуддям, яке, безумовно, є найбільш досконалим способом юрисдикційного захисту інтересів держави і особи, проте не єдиним. Юрисдикційна діяльність не обмежується лише функцією здійснення правосуддя, оскільки суди – не єдині органи, які вирішують правові спори. Слід виходити з того, що однаковий вид державної діяльності – юрисдикцію – здійснюють різні суб'єкти. Так, відповідно до Конституції України, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [5, ст.124], проте законодавством України закріплені певні юрисдикційні повноваження і за іншими суб'єктами – органами державного управління.

Прикладом суб'єкта здійснення юрисдикції як різновиду державної діяльності можуть бути органи опіки і піклування, які беруть безпосередню участь у захисті сімейних прав та інтересів.

На наш погляд, юрисдикцію не можна ототожнювати ні з правосуддям, ні з судовою діяльністю в цілому. Правосуддя – форма діяльності судової гілки влади. А. П. Шергін зазначав, що подібному ототожненню сприяв неточний переклад з латинської слова «*jurisdictio*» – юрисдикція, як судочинство, оскільки в латинській мові цьому поняттю відповідає слово *judico*. На думку вченого, більш вдалим був переклад І.С. Перетерського, який виводив термін «юрисдикція» зі словосполучення *jus+dicere*, а тому перекладав його як вирішення конфлікту чи застосування належною владою встановлених правил. Такий переклад терміну «юрисдикція» залишається актуальним і сьогодні.

На думку М. В. Вітрука, конституційне правосуддя являє собою синтез, сплав двох начал – сутності конституційного контролю і форми правосуддя, внаслідок чого ми маємо справу із самостійним видом державно-владної діяльності у спеціалізованій формі конституційного правосуддя. Конституційні суди наділені спеціальною компетенцією – конституційною юрисдикцією, яка здійснюється шляхом конституційного судочинства. Судова конституційна юрис-

дикція і відповідне конституційне судочинство складають конституційну юстицію, точніше конституційне правосуддя [6, с. 73].

Отже, під терміном «юрисдикція» слід розуміти не лише здійснення правосуддя, але й іншу діяльність державних органів по вирішенню спорів, розгляду справ про правопорушення і застосуванню санкцій.

В юридичній літературі існують різні визначення конституційної юрисдикції. Так, наприклад, М. А. Нудель пропонував застосовувати термін «конституційна юрисдикція» для позначення конституційного контролю, який здійснюється судовими органами [7]; М. В. Вітрук характеризує конституційну юрисдикцію як складову частину конституційної юстиції (конституційного правосуддя) [8, с. 29]; М. В. Тесленко конституційну юрисдикцію в Україні розглядає як здійснення державної влади спеціально уповноваженим Конституцією України органом – Конституційним Судом України: вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів і інших правових актів, виявлення, констатація і усунення їх невідповідності Конституції України [9, с. 47]. О. М. Мироненко фактично отожднює поняття «конституційна юстиція» та «конституційна юрисдикція», коли стверджує, що «конституційна юстиція» – це, у першу чергу, компетенція конституційного суду, а в другу – коло повноважень того чи іншого державного органу у сфері правової оцінки конкретного юридичного факту з точки зору його відповідності конституції держави» [2, с. 47].

При використанні поняття «конституційне правосуддя» мають на увазі, як правило, особливу систему законодавства, яке регулює статус конституційних судів у судовій системі країни, особливу юридичну природу їх актів, а головне – судово-процесуальну форму здійснення правосуддя з питань конституційного контролю [10, с. 125].

У тих країнах, де суди загальної юрисдикції мають право здійснювати функцію конституційного контролю (наприклад, у США), суди діють згідно зі звичайною судовою процедурою розгляду справ. Як зазначає американський вчений Б. Футей, юрисдикція в

системі американського судочинства означає обсяг справ, розглядати які має повноваження даний суд [11, с. 171].

Несудові органи (наприклад, конституційні ради) у своїй діяльності можуть застосовувати особливу, іноді спрощену процедуру. У тих же країнах, де функцію конституційного контролю здійснюють спеціально створені органи, як правило, конституційні суди, ці органи наділені спеціальною конституційною юрисдикцією, яка реалізується шляхом здійснення самостійного судочинства – конституційного судочинства.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 147 Конституції України, Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Вживаючи термін «конституційна юрисдикція», законодавець передбачає здійснення судового конституційного контролю, маючи на увазі компетенцію Конституційного Суду України та коло його повноважень у сфері правосуддя. Натомість Кодекс конституційної юрисдикції Республіки Молдова, проголошуючи Конституційний суд Республіки Молдова єдиним органом конституційної юрисдикції [12, ст. 2], фактично ототожнює конституційну юрисдикцію з конституційним судочинством [12, ст. 4].

Здійснюване Конституційним Судом України конституційне судочинство є самостійним видом судочинства, яке відрізняється від інших видів судочинства наступними ознаками: 1) предметом розгляду; 2) колом учасників; 3) правовою природою його рішень; 4) особливостями проваджень по окремим категоріям справ.

Отже, Конституційний Суд України можна називати і органом конституційної юрисдикції, і органом конституційної юстиції. Як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, Конституційний Суд України не входить до системи судів загальної юрисдикції та здійснює судовий конституційний контроль в Україні за допомогою спеціально встановленої законодавством України судової процедури – конституційного судочинства. При характеристиці Конституційного Суду України як органу конституційної юстиції доцільно розглядати його як один із судових органів, на які покладе-

но здійснення конституційного правосуддя відповідно до Конституції України та інших законодавчих актів України.

Отже, можна констатувати, що поняттям «юстиція» охоплюється сукупність судових установ та їхня діяльність, пов'язана зі здійсненням правосуддя, а терміном «юрисдикція» – спеціальна компетенція (повноваження та підвідомчість) органів публічної влади щодо вирішення спорів, розгляду справ про правопорушення і застосування санкцій. Відповідно, поняття «конституційна юстиція» означає сукупність судових та квазісудових органів конституційного контролю та їхню діяльність щодо забезпечення верховенства конституції, а «конституційна юрисдикція» – спеціальну компетенцію (повноваження та підвідомчість), якою вони наділені для забезпечення названого верховенства. Як справедливо відзначає М.В.Тесленко, за своєю формою конституційна юрисдикція – це конституційне правосуддя, а за змістом – конституційний контроль [9, с. 47].

Компетенція органів конституційної юстиції не обмежується конституційною юрисдикцією, а може включати в себе й повноваження неюрисдикційного характеру (наприклад, право законодавчої ініціативи); натомість перелік суб'єктів конституційної юрисдикції не обмежується органами юстиції, а може включати в себе й інші органи публічної влади (главу держави, парламент, уряд тощо).

Література:

1. Приходько Х. В. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: динамічні та статуйні аспекти / Х. В. Приходько // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 2 (88). – С. 13-22.
2. Мироненко О. М. Про деякі загальні підходи до поняття «конституційна юстиція» і предмета її історії / О. М. Мироненко // Вісник Конституційного Суду України. – 1998. – № 4. – С. 46-61.
3. Бойченко Г. Г. Конституция Соединенных Штатов Америки. Толкование и применение в эпоху империализма / Г. Г. Бойченко. – М.: ИМО, 1959. – 242 с.
4. Сравнительное конституционное право / отв. ред. В. Е. Чиркин. – М.: Манускрипт, 1996. – 730 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін та доп. станом на липень 2018 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page2>. – Назва з екрана.

6. Витрук Н. В. Конституционное правосудие в России (1991-2001 гг.): Очерки теории и практики / Н. В. Витрук. – М.: Городец-издат, 2001. – 508 с.
7. Нудель М. А. Конституционный надзор в капиталистических государствах: дис... докт. юрид. наук: 12.00.02 [Текст] / М.А. Нудель; Одесский государственный университет им. И. И. Мечникова. – Одесса, 1968. – 223 с.
8. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс: учебное пособие / Н. В. Витрук. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 592 с.
9. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография / М. В. Тесленко. – К.: Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. – 334 с.
10. Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. Монографія / В. Є. Скомороха. – К.: МП Леся, 2007. – 716 с.
11. Футей Б. Становлення правової держави: Україна 1991-2001 рр. / Б. Футей. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 288 с.
12. Кодекс конституционной юрисдикции Республики Молдова от 16 июня 1995 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=3498. – Назва з екрана.